

Νοέμβρης 2023

Στις 15 Νοέμβρη του 1973, μπήκα στο Πολυτεχνείο για να στελεχώσω το ιατρείο του Πολυτεχνείου. Ήμουν τότε στην αρχή του 6^{ου} έτους της Ιατρικής. Ήταν κι άλλοι φοιτητές Ιατρικής μέσα στο Πολυτεχνείο που πηγαينوέρχονταν στο ιατρείο. Τρεις ήμασταν μόνιμα εκεί, με μικρά διαλείμματα βόλτας στο προαύλιο και στο κυλικείο.

Μόνο αποσπασματικές αναμνήσεις έχω έξω από το ιατρείο. Να περπατάω στο προαύλιο. Μια αίσθηση απόλυτης συντροφικότητας με τους υπόλοιπους φοιτητές των άλλων σχολών. Με τα τραγούδια του Θεοδωράκη, τον ραδιοφωνικό σταθμό του Πολυτεχνείου που καλούσε τους Έλληνες σε γενική απεργία, τον πολύγραφο και τις προκηρύξεις, τις συνελεύσεις, το κυλικείο που πάντα είχε κάτι να ξεγελάσουμε την πείνα μας... Οι νεολαίοι της 4^{ης} Αυγούστου, οι ασφαλίτες και οι παρακρατικοί ΕΞΩ από το Πολυτεχνείο ενίσχυαν τη συντροφικότητα και αγωνιστικότητα των «Ελεύθερων Πολιορκημένων» (όπως αυτό-αποκαλούμαστε) ΜΕΣΑ στο Πολυτεχνείο.

Την επόμενη μέρα, περίεργα αντικρουόμενα συναισθήματα. Το προαύλιο μου θύμιζε την "Αυλή των Θαυμάτων" με την έλλειψη σταθερότητας και σιγουριάς, αλλά με εξωτερικά χαρακτηριστικά ομοιογένειας και βεβαιότητας. Όπως στον καθρέφτη τα βλέπεις όλα ανάποδα. Μπορεί να ήταν η κούραση και η αγρύπνια.

Το βράδυ οι συγκεντρωμένοι πολίτες έξω από το Πολυτεχνείο αυξάνονταν συνεχώς, καταλαμβάνοντας όλο το χώρο μπροστά από το Πολυτεχνείο και φωνάζοντας συνθήματα μαζί μας. Ο κόσμος απέξω μας έδινε τσιγάρα, ψωμιά, τρόφιμα για το κυλικείο. Μας έφεραν γάζες κι επιδέσμους αποστειρωμένο υλικό και φάρμακα για το ιατρείο. Μάλλον οι απέξω προβλέψανε κάτι που εμείς μέσα δεν μπορούσαμε ή δεν θέλαμε να σκεφτούμε. Έφταναν μηνύματα συμπαράστασης από διάφορους χώρους εργατών, αγροτών, μαθητών Γυμνασίων. Χτυπούσαν οι καμπάνες στις εκκλησίες. Και είχαμε μια αίσθηση ΝΙΚΗΣ. Και είχαμε ΠΛΗΡΗ ΑΓΝΟΙΑ ΚΙΝΔΥΝΟΥ. Ξέραμε ότι κανείς δεν μας επέτρεπε αυτό που κάναμε, αλλά νομίζαμε ότι κανείς δεν θα μπορούσε και να μας σταματήσει. Ευτυχώς, ήμασταν τυφλοί στα αυτιά, στο νου και στα μάτια. Κι εξακολουθούσαμε να μένουμε οχυρωμένοι μέσα, ελπίζοντας να αλλάξουμε τη ροή της ιστορίας.

Αρχικά στο ιατρείο του Πολυτεχνείου δεν είχαμε κρούσματα, παρά μόνο φοιτητές με εγκαύματα στα χέρια. Θυμάμαι κάποιον με σοβαρό έγκαυμα από αποτυχημένη αυτοσχέδια μολότοφ (με τον οποίο τσακώθηκα αφού τον βοήθησα). Είχαμε υποτίθεται συμφωνήσει "όχι χρήση βίας". Κάποιος άλλος είχε μικρότερο έγκαυμα γιατί προσπάθησε να πετάξει έξω από το Πολυτεχνείο μηχανισμό δακρυγόνου? Καπνογόνου? που μας είχαν ρίξει απέξω οι αστυνομικοί; οι παρακρατικοί;

Όμως, στις 17 Νοέμβρη το βράδυ άρχισαν να φτάνουν σοβαρά τραυματισμένοι. Συνειδητοποιήσαμε ότι αστυνομικοί χτυπούσαν με πραγματικά πυρά κατά των πολιτών γύρω από το Πολυτεχνείο. Ο Αννίβας προ των πυλών. Μόλις τότε αναγνωρίσαμε τον κίνδυνο, τουλάχιστον όσοι ήμασταν μέσα στο ιατρείο. Προσπαθήσαμε να σταματήσουμε την αιμορραγία και να προωθήσουμε τους τραυματισμένους σε ασθενοφόρα του Ερυθρού Σταυρού, που ευτυχώς άφηναν οι αστυνομικοί απέξω να μπουν στο χώρο του Πολυτεχνείου. Εκείνη τη νύχτα, μετά από απεγνωσμένες εκκλήσεις από τον ραδιοφωνικό σταθμό του Πολυτεχνείου για βοήθεια στο ιατρείο μας, μπήκαν στο Πολυτεχνείο 3 'αληθινοί' γιατροί, επιπλέον των φοιτητών εννοώ. Ένας από αυτούς ήταν ο τότε σύντροφός μου, ο οποίος κρατιόταν

μέχρι εκείνη τη νύχτα μακριά, γιατί τον είχε φυλακίσει η Χούντα παλαιότερα και ήταν έξω με αναστολή. Ο δεύτερος ήταν ένας ειδικευόμενος χειρουργός, καλή του ώρα, προφανώς ο πιο χρήσιμος από όλους μας, γιατί υπήρχε η θέληση αλλά δεν υπήρχε η τεχνική από μέρους μας. Έφερε και κάποια χρήσιμα χειρουργικά μικρό-εργαλεία. Και ο τρίτος, ένας ψυχίατρος, που εκ των υστέρων φάνηκε πολύ χρήσιμος, με ψυχολογική υποστήριξη, παυσίπονα και ήπια ηρεμιστικά σε όποιον χρειαζόταν. Θυμάμαι να μας λέει «αν αισθάνεσαι ανίσχυρος είσαι κιόλας».

Μέσα σε λίγη ώρα τα αυτοσχέδια κρεβάτια που φτιάξαμε με πάγκους/τραπέζια της Αρχιτεκτονικής γέμισαν με τραυματίες που μας έφερναν απέξω από το Πολυτεχνείο. Τα τραύματά τους άφησαν σημάδια σε όλους μας. Απίστευτος εφιάλτης! Κι όμως. Ανασκουμπωθήκαμε και κάναμε το καλύτερο που μπορούσαμε. Σε πείσμα του φόβου μας, σε εκείνες τις στιγμές της απεριγράπτης πίεσης φανήκαμε όλοι τολμηροί, προς μεγάλη μου έκπληξη.

Θυμάμαι τον Γιώργο (συμφοιτητή μου στην Ιατρική Σχολή Αθήνας τότε) να γράφει, με μαρκαδόρο σε μια γυάλινη προθήκη, είδη όπλων, και δίπλα τους νούμερα/αριθμούς. Νόμισα ότι βαδίζαμε σε επικίνδυνες ατραπούς. Πήγα κοντά σε στιγμή απόγνωσης, και θυμάμαι να του λέω «αν χρησιμοποιήσουμε όπλα δεν θα βγει κανείς μας ζωντανός από δω μέσα». Μου εξήγησε ότι δεν απαριθμούσε όπλα που είχαμε στη διάθεσή μας, αλλά τραυματισμούς από διάφορα είδη όπλων όσων μας έφερναν με τραύματα. Μου φάνηκε τελείως ανώφελο/μάταιο, αλλά δεν είπα τίποτα. Απλά ανακουφίστηκα.

Λίγο θολά ήταν όλα. Θυμάμαι να προσπαθούμε να σταματήσουμε την αιμορραγία σε ένα παιδί που σχεδόν του κρεμόταν το άκρο πόδι. Θυμάμαι ότι κανείς μας δεν μίλαγε. Μόνο οι τραυματισμένοι βογκούσανε. Του ειδικευόμενου χειρουργού τη φωνή δεν την άκουσα όλο το βράδυ. Δούλευε ασταμάτητα, αφαιρούσε επιφανειακά θραύσματα από πληγές, μας έδειχνε τι ήθελε, γάζες, επιδέσμους, αιμοστατικά, κι εμείς τον βοηθούσαμε.

Ένα περιστατικό που ποτέ δεν θα ξεχάσω, και για το οποίο έχω τύψεις μέχρι σήμερα, ήταν με ένα νέο κορίτσι (μαθήτρια? Φοιτήτρια?) που φώναζε ξαπλωμένη σε ένα από τα αυτοσχέδια κρεβάτια. Πήγα κοντά. Τη ρώτησα αν πονάει και πού. Δεν μου απάντησε. Συνέχισε να τσιρίζει. Δεν είχε κάτι προφανές, σε αντίθεση με άλλους βαριά τραυματισμένους που απλά βογκάγανε. Έμοιαζε με υστερική κρίση. Της έδωσα ένα ελαφρό χαστούκι, όπως ενδείκνυται σε παρόμοιες περιπτώσεις. Η αλήθεια είναι ότι σταμάτησε να τσιρίζει, αλλά όπως ανασηκώθηκε είδα ένα τραύμα από σφαίρα πίσω στον ώμο της (ωμοπλάτη μάλλον παρά βραχίονα). Έκανα μεγάλη προσπάθεια να μην βάλω τα κλάματα που την είχα χαστουκίσει...

Κάποια ώρα ένας τραυματιοφορέας μας ειδοποίησε ότι τα ασθενοφόρα με τους τραυματίες δεν τα άφηναν οι αστυνομικοί να φτάσουν στο Νοσοκομείο. Τα έστελναν στην Ασφάλεια? Κανείς δεν ήξερε που τα προωθούσαν. Ήμασταν σε πανικό, αλλά δεν υπήρχε εναλλακτικός τρόπος να φυγαδεύσουμε τους τραυματίες. Ρωσική ρουλέτα. Απελπισία... Πώς να σκεφτούμε και να κάνουμε κάτι που δεν μπορούσε να γίνει. Οι συνέπειες της εξέγερσής μας ήταν πέρα από τη φαντασία μας, και η αντιμετώπισή τους πέρα από τις δυνάμεις μας. Δεν ξέρω σήμερα, που βρίσκαμε το κουράγιο τότε.

Όταν είχαμε φυγαδεύσει τους τραυματίες κι έπαψαν να μας φέρνουν άλλους, κατέρρευσα, κρύωνα πολύ και είχα ρίγη. Ο ψυχίατρος, που ήταν και φίλος, με πλησίασε και μου είπε ότι τα ρίγη είναι επειδή δεν είχα κοιμηθεί για 2 μερόνυχτα.

Συνδυασμός αϋπνίας, εξάντλησης και φόβου, μου είπε. Κυρίως φόβου θυμάμαι να του εξομολογούμε. Μου έδωσε ένα ήπιο ηρεμιστικό για να κοιμηθώ, γιατί ο χαμός είχε κοπάσει στο ιατρείο και νομίζαμε ότι έτσι θα πήγαινε μέχρι το ξημέρωμα. Ξάπλωσα σε ένα από τα τραπέζια και καθώς ήμουν άγρυπνη 2 μερόνυχτα, κοιμήθηκα μέσα σε δευτερόλεπτα. Με ξύπνησαν φωνές και ο Εθνικός Ύμνος. Οι φοιτητές στο προαύλιο έψελναν τον Εθνικό Ύμνο. Καλό μου φάνηκε, αλλά δεν ήταν. Μου εξήγησαν ότι ένα από τα τρία άρματα, που είχαν παραταχθεί έξω από τη σχολή, γκρέμισε την κεντρική πύλη του Πολυτεχνείου. Οι ΛΟΚατζίδες έβγαζαν τους φοιτητές έξω, ενώ οι αστυνομικοί τους μάζευαν παρακάτω με προορισμό τα γραφεία της Ασφάλειας. Αλλεπάλληλα αναπάντεχα νέα έφταναν στο ιατρείο.

Περιμέναμε τη σειρά μας. Μπορούσαμε να περιμένουμε, επειδή νομίζαμε ότι μπορούσαμε. Με εκείνο το ελάχιστο που κοιμήθηκα είχα συνέλθει αρκετά. Ο τρόπος που έδωσα κουράγιο στον εαυτό μου ήταν ενθαρρύνοντας τους άλλους. Ο ψυχίατρος έλειπε. Είχε βγει από το Πολυτεχνείο? Οι στρατιώτες μπήκαν στο ιατρείο, στο τέλος της επιχείρησης εκκένωσης του Πολυτεχνείου. Ένοπλοι ΛΟΚατζίδες μας οδήγησαν, χωρίς βία, έξω προς την οδό Στουρνάρη. Θυμάμαι τους στρατιώτες που είχαν κάνει κλοιό, σχηματίζοντας έναν διάδρομο ανάμεσα στα σώματά τους και τον εξωτερικό τοίχο του προαυλίου για να περνάμε, εμποδίζοντας έξαλλους αστυνομικούς πίσω τους να μας κακοποιήσουν.

Εκεί που τέλειωσε ο προστατευτικός κλοιός των στρατιωτών άρχισε η οδύσσειά μας. Ανεβαίνοντας τρέχοντας την οδό Στουρνάρη έβλεπα φοιτητές να πέφτουν δεξιά κι αριστερά, χτυπημένοι από ελεύθερους σκοπευτές; Άλλοι με προσπερνούσαν τρέχοντας. Δεν μπορούσα να ξεπεράσω τα όριά μου. Θυμάμαι να προσπαθώ να τρέξω κατάκοπη και να λέω «μην με περιμένεις, προχώρα εσύ». Ένας θεός ξέρει σε ποιόν το έλεγα. Μάλλον κανείς δεν με άκουγε. Κάποιοι χριστιανοί σε μια πολυκατοικία άνοιξαν την εξωτερική πόρτα και μπήκαμε σε ένα από τα διαμερίσματα, κάπου 20 άτομα. Περάσαμε οκλαδόν στο πάτωμα το υπόλοιπο βράδυ σε νεκρική σιγή. Μόνο κάποιος ψίθυρος αραιά και που ακουγότανε. Με το φως της μέρας αρχίσαμε να φεύγουμε, σιγά - σιγά κι ένας - ένας, μέχρι το μεσημέρι. Ήμουν από τους τελευταίους. Ο καλός ιδιοκτήτης αυτού του διαμερίσματος μας έσωσε από του χάρου τα δόντια!

Έφτασα στο δικό μου διαμέρισμα στην οδό Φειδιππίδου στους Αμπελόκηπους. Ο Θυρωρός μας ειδοποίησε να φύγουμε, γιατί είχε έρθει 2 φορές και μας ζήτηγε η αστυνομία. Πήραμε κάποια βασικά πράγματα από το διαμέρισμα, και ανεβήκαμε στο Πήλιο με φιλικό αυτοκίνητο σε φιλικό σπίτι, όπου και μείναμε κρυμμένοι μέχρι που έπεσε ο Παπαδόπουλος και ήρθε ο Ιωαννίδης. Που να ξέραμε ότι η νέα κατάσταση πραγμάτων συνιστούσε υποτροπή της δικτατορίας και όχι διέξοδο στη δημοκρατία. Νομίζαμε ότι ξέραμε που πηγαίναμε...

Στο μεταξύ, οι γονείς μου μέσα στην ανησυχία τους είχαν πάει στο διαμέρισμά μου, όπου βρήκαν πεσμένες στο πάτωμα κάποιες άσπρες μπλούζες με αίματα (που είχαμε αφήσει φεύγοντας βιαστικά) και τρελάθηκαν. Αλλά σύντομα μετά την διαφυγή μας τους ειδοποίησα ότι είμαι καλά και κρύβομαι, μέσω ενός γνωστού ενός άλλου γνωστού ενός τρίτου γνωστού. Η αλυσίδα πληροφόρησης ήταν επιβεβλημένη για να μην μας ανακαλύψουν, γιατί η Χούντα παρακολουθούσε ανθρώπους και τηλέφωνα. Αργότερα οι γονείς μου, μου είπαν ότι την επόμενη της διαφυγής μας, τους επισκέφτηκε η αστυνομία στο σπίτι τους στη Νέα Σμύρνη, τους ρώτησε που κρυβόμουν, και τους υποσχέθηκε ότι θα τους φέρει το κεφάλι μου στο πιάτο. Από την ΚΥΠ, ένας μακρινός συγγενής που θυμήθηκε την μητέρα μου, την ειδοποίησε ότι

την επόμενη φορά που θα με βλέπανε οι γονείς μου θα ήμουν σε αναπηρικό καροτσάκι. Τρομοκρατία προς κάθε κατεύθυνση...

Εν κατακλείδι, μην φανταστείτε κανένα Ηρωικό Έπος, τρομαγμένοι κυνηγημένοι νέοι ήμασταν με άγνοια των συνεπειών του, κατά τα άλλα δίκαιου, ενθουσιασμού της εξέγερσης ενάντια στη στέρηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όμως, δύναμη κι επιμονή σε συνδυασμό με την άγνοια των συνεπειών 'την πέτρα έστυψαν και την τρίχα έσχισαν', παρόλο που οι περισσότεροι δεν είχαμε την αυτοπεποίθηση που απαιτεί ο ηρωισμός.

Κοιτάζοντας πίσω, καλώς κάναμε, και θα το ξανάκανα και σήμερα σε περίπτωση στυγνής δικτατορίας.

Στην ερώτηση, ποιους από τους τότε στόχους έχουμε πετύχει σήμερα (50 χρόνια αργότερα !), η απάντηση είναι σχεδόν κανένα, κι εξηγώ εν τάχει:

Το σύνθημά μας στην εξέγερση του Πολυτεχνείου ήταν «**ψωμί, παιδεία, ελευθερία, εθνική ανεξαρτησία**». Αμερικανοκίνητη θεωρούσαμε τότε την δικτατορία, λες και ήταν μια Κάντιλακ.

«**Ψωμί**» σημαίνει να μην πεινάει ο κόσμος. Όμως το ποσοστό των Ελλήνων σε κίνδυνο φτώχειας σήμερα είναι 26% σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ. Και για τους άνεργους (με ποσοστό ανεργίας 13% στην Ελλάδα) ανεβαίνει στο 40%. Άρα, μοιάζει να απέτυχε αυτός ο στόχος.

«**Παιδεία**» Περσινή έκθεση με βάση "Δείκτες και Βασικά Μεγέθη των Εκπαιδευτικών Συστημάτων στην ΕΕ" αναλύει τα διαχρονικά προβλήματα του Ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος τόσο σε χρηματοδότηση (η Ελλάδα είναι προτελευταία στην ΕΕ σε δαπάνες για την Παιδεία), εκπαιδευτικό προσωπικό, ποιότητα υποδομών και εξοπλισμό, όσο και σε προγράμματα σπουδών και μαθησιακά/εκπαιδευτικά αποτελέσματα. Η κατάταξη της Ελλάδας, στους περισσότερους από αυτούς τους δείκτες, βρίσκεται σε πολύ χαμηλή θέση σε σχέση με τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο. Άρα, άλλη μια αποτυχία.

«**Ελευθερία**» Χαρακτηριστικά ανελευθερίας σήμερα είναι η καταστολή και ο αυταρχισμός, και το γεγονός ότι ξανασήκωσε κεφάλι ο φασισμός μετά από χρόνια. Είμαστε όμως σίγουρα καλύτερα από την εποχή της Δικτατορίας. Δουλεύει το Κοινοβούλιο, όσο χαμηλού επιπέδου κι αν είναι οι περισσότεροι από τους βουλευτές που ψηφίζουμε...

«**Εθνική Ανεξαρτησία**» Εδώ λέω ότι αποτύχαμε παταγωδώς. Είμαστε χειρότερα από ότι 50 χρόνια πριν.

Η απώλεια της νομισματικής μας ανεξαρτησίας το 2002 (με την ένταξή μας στην Ευρωζώνη) οδήγησε στην απώλεια της εθνικής μας κυριαρχίας το 2010 (με τα Μνημόνια). Δεχτήκαμε τα Μνημόνια αδιαμαρτύρητα, Και με την ανασφάλεια που μας καλλιεργούν για το μέλλον, μετατρέπομαστε σε γνήσιους υποτελείς.

Οι Έλληνες εν μέρει αγνοούν και εν μέρει αδιαφορούν για την μεγάλη ύφεση, το τεράστιο έλλειμμα, και την εκτίναξη του δημόσιου χρέους στα 400 δις.

Σήμερα η Ελλάδα είναι αποικία των δανειστών, του Βερολίνου, των Βρυξελλών και της Φρανκφούρτης. Άλλοτε με tanks, τώρα με banks, όπως λέει η αφίσα. Τότε δια της βίας, τώρα δια του χρέους, γιατί «τα δάνεια δούλους τους ελεύθερους ποιεί».

Σήμερα η Ελλάδα εκούσα-άκουσα κάνει αυτοχειρία, βοηθάει στην παγκοσμιοποίηση και παντελή πλέον απώλεια της εθνικής μας κυριαρχίας. Γινόμαστε θύματα μιας

υπερεθνικής τάξης κεφαλαιούχων, από διάφορες χώρες. Μιας τάξης η οποία έχει συγκεντρώσει στα χέρια της μια τεράστια χρηματοπιστωτική και παραγωγική ισχύ. Εν κατακλείδι: Ζητείται ηγέτης με όραμα. Ζητείται λαός ακαταπόνητος.-

Ελένη Σαββάκη, Ομότιμη Καθηγήτρια Ιατρικής ΠΚ, Νοέμβρης 2023.